

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Aplikace dat z projektu CIVICUS na
rekonstrukci Tocquevillova odkazu**

Vedoucí práce: doc. Ing. Karel Müller, Csc.

Vypracoval: Jan Šedivý, učo: 13458

PRAHA, 2010

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 24.6.2010

.....

podpis

Děkuji Vám, pane doc. Karle Müllere, za neocenitelné rady nejen při vedení této práce, ale i v průběhu celého mého studia.

OBSAH

	<i>Úvod a cíl práce</i>	5
1.	Občanská společnost	
1.1	Historie pojmu	7
1.2.	Spory o pojem občanské společnosti	11
1.2.1.	Redukcionisté versus představitelé socio-kulturního pojetí	11
1.2.2.	Současné spory mezi představiteli sociokulturního pojetí	11
1.2.2.1.	Generalisté a maximalisté versus minimalisté	11
1.2.2.2.	Generalisté versus maximalisté	12
1.2.2.3.	Občanská společnost v České republice	13
2.	Aplikace dat z projektu CIVICUS na rekonstrukci Tocquevillova odkazu	
2.1.	Müllerův pokus o komplementární přístup, čili teorie	14
2.1.1.	Normativní pojetí občanské společnosti	14
2.1.1.1.	Legitimační funkce	14
2.1.1.2.	Participační funkce	14
2.1.1.3.	Ochranná funkce	15
2.1.1.4.	Integrační funkce	15
2.2.	Zpráva z projektu CIVICUS Vajdové, čili empirie	17
2.2.1.	Koncepce projektu	17
2.2.2.	Metodologie projektu	18
2.3.	Subdimenze struktury	21
2.4.	Subdimenze prostředí	25
2.5.	Subdimenze hodnot.....	28
2.6.	Subdimenze vlivu	31
2.7.	Legitimační funkce.....	36
2.7.1.	Volební účast v různých zemích EU.....	36
3.	Závěry	38
	Literatura.....	41
	Přílohy.....	42

Úvod a cíl práce

Tato práce vznikala na prahu doby, kdy se v České republice měnila vláda. Květnové volby přinesly překvapivý výsledek (překvapivý rozhodně alespoň ve vztahu k předběžným průzkumům veřejného mínění). Domnívám se však, že tento výsledek voleb je pro Českou republiku a její občanskou společnost pozitivní. Občané totiž umožnili vstup nových politických uskupení do poslanecké sněmovny a zároveň odčerpali velké množství mandátů stranám, které v České republice hrají hlavní roli už po dlouhá léta. V médiích se hovoří o tom, že občané vystavili politikům účet. My bychom řekli spíše to, že česká společnost, včetně té aktivnější občanské, se zmobilizovala a zakročila proti populismu, nekompetentnosti, nezodpovědnosti a v neposlední řadě také hulvátství.

Když jsem v zimním semestru 2009 navštěvoval na Fakultě humanitních studií přednášku Budoucnost demokracie, tak jeden z přednášejících, jmenovitě Václav Žák (bývalý poslanec národní rady a signatář Charty 77) vyslovil myšlenku, že tyto volby budou naprosto klíčové. Vyvstala v nich totiž otázka, zda českým politikům projde jejich chování. V preambuli ústavy se jasně hovoří o tom, že politici, jakožto občané, kteří jsou z hlediska občanskosti rovni všem ostatním občanům, jsou si vědomi hodnot právě této rovnoprávnosti, své povinnosti vůči druhým jako celku a osvědčených principů právního státu. Dále se dočteme například o dodržování závazků vyplývajících z mezinárodního práva, o samozřejmosti odmítnutí užití násilí jako prostředku k prosazování svých zájmů atd. Občané by těm, jež si zvolili, neměli odpouštět taková zjištění, jako že někteří politici (za všechny jmenujme asi nejvýraznější osobu Marka Bendy) s pomocí plzeňské právnické fakulty vědomě neprávem nabyli akademických titulů. To, že prezident republiky, jehož pravomoce jsou podle ústavy kontrasignované vůči exekutivě, v zahraničí neprezentuje její názory a vůli, svědčí o tom, že své ústavní roli nerozumí, nebo jí rozumět nechce a jedná tak v rozporu se svou ústavní rolí. Dále vzpomeňme, jak se při volbě prezidenta republiky v roce 2008 za účelem prosazení jednoho či druhého kandidáta užívaly takové praktiky, jako výhružné dopisy nebo zastrašující kulky v obálkách, které byly zasílány poslancům či senátorům, jež se vyslovili, že možná nebudou volit tak, jak od nich jejich zastřešující politická strana očekává.

Výsledky voleb, které způsobily personální čistku na těch nejpřednějších pozicích především dvou největších politických stran v České republice nasvědčují tomu, že si jsou občané těch největších prohřešků politiků dobře vědomi, a že jim je neodpustili.

Není to však pouze čas voleb, kdy mohou občané měnit politické poměry. A nejsou to pouze politické strany, které mají rozhodovat o veřejných záležitostech a naplňovat veřejné zájmy. Moderní demokratická teorie vyvinula řadu koncepcí vysvětlujících jak má

demokratický stát fungovat a jak má vypadat proces demokratického rozhodování. Jednou z nich je i koncepce občanské společnosti

Cílem této práce bude představení několika různých koncepcí pojmu občanské společnosti, s nimiž jsme se mohly seznamovat v průběhu mnohaleté historie toho pojmu. Naším hlavním úkolem, jemuž věnujeme nejvíce prostoru, bude detailní rozbor dvou výrazných a ambiciozních projektů zabývajících se občanskou společností v České republice. Na jedné straně je to pokus o rekonstrukci Tocquevillova odkazu autora Karla B. Müllera, na druhé pak vytváření mezinárodně platného indexu občanské společnosti pro Českou republiku, což je projekt organizovaný mezinárodní organizací CIVICUS, který byl v českém prostředí realizován v rámci Katedry občanské společnosti Fakulty humanitních studií pod vedením Terezy Vajdové. Zatímco se Müller snaží o normativní pojetí, které by překonalo ideový rozštěp mezi pohledem na občanskou společnost na jedné straně teoretiků a na druhé straně empiriků, projekt Vajdové je téměř výhradně empirickým.

Nutno alespoň v úvodu této práce podotknout, že tým výzkumníků měl nelehké zadání organizace CIVICUS, které byl vzhledem k tomu, že index má sloužit k mezinárodnímu srovnávání povinen dodržet, přičemž povoleny byly pouze mírné kosmetické úpravy. Pojmové vymezení občanské společnosti je tak na základě tohoto zadání nebývale široké. CIVICUS si totiž přál, aby se do výzkumu promítly nejen zájmové formální organizace, které slouží dobrému účelu a tak potenciálně posilují demokracii, solidaritu a pospolitost ve společnosti, nýbrž i negativní neformální hnutí jako hnutí skinheads, neonacistů, tzv. fotbalových hooligans apod.

I toto široké vymezení pojmu, na němž se celý projekt Vajdové zakládá, nám bude komplikovat vyústění celé naší práce. V závěru se totiž pokusíme aplikovat data z projektu Vajdové na Müllerovu rekonstrukci Tocquevillova odkazu. Předem je nám zřejmé, že vzhledem k odlišnosti těchto dvou vymezení pojmu, na nichž uvedené práce stojí, to bude nesnadný úkol. Přinejmenším tak zjistíme, zda je něco takového v rámci těchto dvou velmi odlišných koncepcí vůbec možné. Vydejme se nyní na tuto cestu.

1. OBČANSKÁ SPOLEČNOST

1.1. Historie pojmu

Pojem občanské společnosti je tři sta let starý a v průběhu této doby se také měnil a utvářel. Na tomto místě budeme interpretovat Greenův výklad historie tohoto pojmu.

V první polovině sedmnáctého století „Hobbes definoval občanskou společnost jako stát, který je negací přirozeného stavu věcného boje“ [Green 1997: 309]. Vedle toho „Locke následoval Hobbesovu myšlenkovou linii postulátem, že stát povstává ze společnosti a je potřebný k potlačování konfliktů mezi jednotlivci, ovšem přináší myšlenku potřeby limitace státní suverenity k uchování individuální svobody, jež vyplývá z přirozeného práva“ [Green 1997: 309]. Jak tedy vidíme, v těchto dvou koncepcích první (Hobbes) a druhé (Locke) poloviny sedmnáctého století je stát produktem občanské společnosti, jíž ochraňuje.

Toto ztotožnění státu a občanské společnosti se rozpadá na konci 17. století. Ve spisech osvícenců Fergusona, Humeho nebo Smitha je již občanská společnost ztotožňována se soukromou ekonomickou aktivitou. Je zde tedy výrazná úloha trhu. Občanskost společností roste úměrně s rozvojem dělby práce. Již Ferguson však upozorňuje na nebezpečí korupce při honbě za bohatstvím a to jak ze strany státu, tak ze strany jednotlivců a jeho pojetí občanské společnosti se tak od pojetí Paina, který se zaměřuje na neomezitelná přirozená práva jednotlivců, přičemž mu však uniká ta možnost, že tito jednotlivci mohou využít státu tak, že prosadí své zájmy na úkor těch druhých. Vidíme, že od koncepce, kdy lze téměř položit rovnítko mezi pojmy občanské společnosti a státu, se posouváme ke koncepci, kdy občanská společnost a stát jsou jasně odděleny. Nacházíme se nyní na konci osmnáctého století.

Také Tocqueville (první polovina devatenáctého století) ustupuje od přirozených práv a obává se jak nekontrolované moci státu, tak i nekontrolované a spontánní vůle lidu. „Navrhuje občanskou společnost založenou na sdruženích lidí organizujících se zdola (self organised association), jež stojí mezi jednotlivci a politickou společností politických stran“ [Green 1997: 310]. Slouží tak k výchově občanů a ke kontrole státu. Aby nedošlo k rozpínavosti státní moci, nebo naopak k revoluci lidu, je třeba aktivní občanské společnosti s organizacemi zdola kombinovat či propojit s distribucí politické moci shora. K tomuto propojení nebo kombinaci dochází pomocí pravidelných voleb a přímé účasti občanů ve státních institucích. Tímto pojetím se budeme řídit i my v této práci.

Hegel občanskou společnost považuje za výsledek historického procesu. „*Moderní ekonomické systémy založené na dělbě práce, kapitálu a mechanizaci vytvářejí rozvrstvení občanské společnosti a umocňují konflikt mezi vrstvami. Občanská společnost je tvořena různými asociacemi, korporacemi a stavy existujícími mezi vrstvami, forma a charakter státu jsou pak utvářeny představiteli této občanské společnosti*“ [Green 1997: 310]. Občanská společnost tak stojí mezi jednotlivci a legislativou. „*Pro Hegela stát existuje, aby chránil společné zájmy, jež sám definuje, a to zasahováním do aktivit občanské společnosti*“ [Green 1997: 310].

Marx pokládá rovnítko mezi občanskou společností a buržoazií, staví tuto dominantní třídu na roveň státu a navazuje na Fergusonův a Hegelův model destruktivního vlivu moderních ekonomických systémů. To Gramsci přemostuje tím, že oddělí občanskou společnost a ekonomickou sféru. Podle něj občanská společnost stát přeci jen ospravedlňuje, přičemž je výsledkem ekonomického systému, společenských norem a historických sil. Klade důraz na občanskou společnost jako oblast utváření identity. Dostáváme se do dvacátého století.

Renesanci konceptů přinášejí disidenti Východní Evropy. Jsou odezvou Painovy filosofie a chtějí občanskou společnost autonomních sdružení, která jsou nezávislá na státu a kontrolují tak jeho bujení. Občané volí své politiky, přičemž jim svěřenou moc mohou odebrat, když nejednají v zájmu společnosti.

V osmdesátých a devadesátých letech dvacátého století pak najdeme koncepcce např. Stephana, O'Donnella a Chmittera nebo Diamonda zaměřující se na otázky demokracie. Diamond se v článku v *Journal of Democracy* snaží o konceptualizaci občanské společnosti právě v kontextu demokracie. „*Občanská společnost je charakterizována jako dobrovolná, autonomní říše organizovaného společenského života, zahrnující celou řadu organizací stojících mezi jednotlivci a reprezentujícími politickými institucemi*“ [Green 1997: 311]. Podle Greena však vývoj občanské společnosti k upevnění demokracie nestačí. Jsou nutné i silné politické instituce, především pak soudržný systém politických stran.

Dalším ze současných pokusů je ten Cohenové a Arata: *Civil Society and Political Theory (Občanská společnost a politická teorie)* [Cohen and Arato 1994]. Cohenová a Arato zde vytvářejí model občanské společnosti založený hlavně na propojení Gramschiho a Parsonsova oddělení ekonomie od státu s Polányiho pojednáním o destruktivním vlivu samočinně regulovaného trhu na společnost. Spojením těchto dvou principů vidí Cohenová a Arato úlohu státu zaprvé v regulaci (trhu) a zadruhé v integraci (občanů). K upevnění této koncepce Cohenová a Arato přidávají ještě reinterpetaci Habermasovy etiky diskurzu, „*kteřá volá po metanormách uplatňujících normy zobecnitelných zájmů, jako teorii demokratické legitimacy, protože tato legitimita se může vyvinout pouze komunikací a přijetím obecných norem. Etika diskurzu vyžaduje garanci základních lidských svobod a systém zastupitelských*

institucí“ [Green 1997: 312]. Cohenová a Arato přidávají do svého pojetí i Habermasovo rozlišení mezi „systémem“ a „životním světem“, které povyšují z rozlišení stát (systém) – společnost (životní svět) na rozlišení, v rámci něhož životní svět sestává z kultury, společnosti a individuality. Životní svět je tak sférou sociální integrace pomocí uplatnění norem – občanskou společností. Systém sestává z ekonomiky integrované prostřednictvím peněz a státu integrovaného prostřednictvím moci. *„Demokratická legitimita může existovat pouze tehdy, jestliže mobilizovaná občanská společnost je schopna potlačovat rozrůstání obou podsystémů, čehož je možné dosáhnout sebereflexí, která vychází z etiky diskurzu a základních lidských svobod“* [Green 1997: 312]. Povšimněme si ještě Tocquevillova vlivu na Cohenovou a Arata. I oni se obávají rozrůstajícího se státu, který by omezoval občanskou svobodu. *„Tocquevillův strach z masové politiky se odráží v obavách z mobilizované občanské společnosti bez etiky diskurzu“* [Green 1997: 312].

Zde nyní zanechme našeho výkladu historie pojmu občanské společnosti. Zmínili jsme již, že v dalších částech vyjdeme především z Tocquevillovy koncepce, a zmínili jsme také etiku diskurzu spočívající v sebereflexi ze strany občanské společnosti v podání Cohenové a Arata. Toto jsou hlavní teoretická východiska, na nichž stojí i dva přístupy a poznatkové zdroje, s nimiž budeme pracovat. Jsou publikovány v Müllerově knize *Češi a občanská společnost* a knize *Česká občanská společnost 2004: po patnácti letech rozvoje* autorky Vajdové.

1.2. Spory o pojem občanské společnosti

1.2.1. Redukcionisté versus představitelé socio-kulturního pojetí

Takzvané redukcionistické pojetí (někdy nazývané také jako ekonomický liberalismus) Müller odmítá, což si velmi krátce vysvětlíme. Jedná se o pojetí, které se velmi silně zaměřuje na svobodu jako negativní hodnotu a požaduje tzv. minimum státu, což plyne z filosofie jejího hlavního představitele, tedy Hayeka [1989], který věnuje ve svém rozsáhlém díle podpoře dobrovolných sdružení asi dvě strany textu, tedy asi stejně málo, jako věnuje Tocqueville [1992] ve svém stejně rozsáhlém díle problematice tržních principů. Hayek se však velmi obává korporativismu, který by mohl vyvíjet nátlak na stát, a vyžadoval tak po státu, aby vyhověl požadavkům korporace. Hayek je tedy pro co možná úplné oddělení státu a společnosti. „*Občanská společnost zde není nic více než politické společenství soukromých individuí, z nichž každé sleduje svůj vlastní zájem a v tomto smyslu je každé z nich svobodné*“ [Müller 2002: 83]. Integrace všelijakých odborů a sdružení tak v Hayekově modelu vlastně vůbec nemá své místo. Libertarianismus se obává transformace korporací ve stát a tak požadují izolaci soukromí a státu, zatímco představitelé socio-kulturního pojetí jsou pro koordinaci mezi státem a společností. Představitelé sociokulturního pojetí vidí záruku svobody v dobře fungující, silné a aktivní občanské společnosti, která je založena na pluralitě, reflexivitě a etice diskurzu. V Hayekově modelu tak pro kooperující občanskou společnost vlastně vůbec není místo.

1.2.2. Současné spory mezi představiteli sociokulturního pojetí

1.2.2.1. Generalisté a maximalisté versus minimalisté

Hlavní spor se však dnes odehrává mezi generalisty a maximalisty na jedné a minimalisty na druhé straně. Tam kde generalisté a maximalisté používají termín veřejná sféra, tam minimalisté používají termín občanská společnost, protože podle nich trh ani stát neposkytují společenskou solidaritu téměř žádnou podporu [Müller 2002: 72-73]. Trh a stát chápou jako fundamentální protiklad občanské společnosti, jíž pojmají jako obranný val proti trhu a státu. Jejich oblastí zájmu jsou tak neziskové nehierarchizované organizace, jež fungují na dobrovolnickém principu a vylučují tak možnost donucování či utiskování. Minimalisty generalisté kritizují tvrzením, že přeceňují jednak represivnost tržního systému a byrokratických aparátů, jednak liberativní potenciál občanské společnosti jako takové.

„Pokud jde o samotný trh, tak se generalisté i maximalisté naopak domnívají, že tržní hospodářství založené na soukromém vlastnictví, a veřejná sféra, vyznačující se dobrovolnou aktivitou, jsou teoreticky komplementární a pragmaticky spřízněné, a poukazují na mnohé pojící články mezi trhem a veřejnou sférou, jež považují za dvě klíčové komponenty v jejich smyslu občanské společnosti“ [Pérez-Díaz 1998: 215, Tailor 1994: 19]. V tomto sporu se tedy jedná hlavně o to, zda tržní hospodářství vůbec nějakým způsobem posiluje občanský étos. Podle generalistů a maximalistů aktivní účast na trhu způsobuje jakýsi občanský trénink (aktivita, odpovědnost, jednání s druhými lidmi apod.).

S tím Müller souhlasí a kloní se k pojetí generalistů a maximalistů pro jeho větší přesvědčivost. Mimo to, trh a liberální politika související s reflexivní povahou moderní doby se podle dosavadní historické zkušenosti ukázaly jako jediné nebo přinejmenším jako lepší alternativy. Toto pojetí také lépe koresponduje s Popperovým pojetím otevřené společnosti, tedy společnosti, která je schopna sebereflexe a je si vědoma, že se pohybuje ve světě, v němž existuje pluralita (měnících se) hodnot a názorů, a operuje přitom na základě vědění, které není nikdy stoprocentně pravdivé, ale naopak vždy vyvratitelné [Popper 1994].

Generalisté a maximalisté se však od redukcionismů liší v tom, že pro ně trh není nejdůležitější či dokonce jedinou zárukou občanské společnosti [Müller 2002: 78]. Je potřeba kritickým okem nahlížet na všechny obrovské organizace, které vždy určitým způsobem usilují o moc, ať už je to sdružení politické, ekonomické, církevní, zkrátka jakékoli [Müller 1998: 218]. Argument pro globalizaci veřejné sféry nebo občanské společnosti tak plyne ze skutečnosti globalizující se ekonomické sféry (Shell, Coca-cola, McDonalds' apod.) při nedostatečné efektivitě státu či lokálních občanských společností při zahlazování způsobených škod. *„Příznaky takového procesu nejsou nepatrné. Organizace jako například Greenpeace, Helsinki Committee, Amnesty International, Global Watch, Public Citizen aj. se skutečně zdají být zárodkem globalizující se občanské společnosti“ [Müller 2002: 79].*

1.2.2.2. Generalisté versus maximalisté

Rozdíl nebo spor mezi generalisty a maximalisty pak tkví v tom, že generalisté (opět na základě historické zkušenosti) pod pojmem občanské společnosti rozumí také limitovanou, kontrolovanou a odpovědnou vládu. Generalisté ve skutečnosti pojem občanské společnosti chápou jako konkurenční pojmu demokracie [Müller 2002: 80]. Tak Gellner poukazuje na to, že pojem demokracie je spíše označením pro danou podobu institucionální organizovanosti, zatímco pojem občanské společnosti je mnohem výstižnější, protože lidé jakožto společenští tvorové mají potřebu žít v komunách, v nichž jednotlivci ve skutečnosti nemají rovné nebo stejné role, ale jejich role se automaticky rozrůžňují (tak v sobě podle Gellnera pojem občanské společnosti nezahrnuje onen demokratický princip rovnosti).

Na to by se podle Müllera dalo namítnout, že se jedná spíše o hru slov, která je způsobena pojmovými a konceptuálními nejasnostmi v oblasti studia občanské společnosti jako takového. Připomeňme zde tedy, že oproti ustáleným a jasně vymezeným pojmům jako demokracie, ústavnost, tržní ekonomika apod., má pojem občanské společnosti značný pojmový a konceptuální deficit. Müller však spolu s Philipem Smithem [Smitha 1998: 133-134] trvá na tom, že kvůli tomu si ještě není nutné klást otázku, zda tento pojem vlastně potřebujeme. Totiž: *„Koncept občanské společnosti je užitečný právě proto, že přitahuje naši pozornost k pojícím článkům mezi takovými jevy jako jsou demokracie, veřejná sféra, ústavnost, tržní hospodářství či občanství a snaží se je analyzovat ve vzájemných vztazích a interakcích“* [Müller 2002: 81].

1.2.2.3. Občanská společnost v České republice

Ještě předtím, než se pustíme do realizace našeho úkolu v hlavní části této práce si ukažme, jak je pojem občanské společnosti chápán v České republice. Následně si toto české pojetí zasadíme do příslušného rámce (generalistického, maximalistického nebo minimalistického).

Ačkoli jsme si právě ujasnili, že Müller jako jeden z hlavních autorů prací týkajících se problematiky občanské společnosti v České republice, se kloní ke generalistickému pojetí, praxe chápání tohoto pojmu je jiná. Češi pod pojmem občanské společnosti rozumí právě neziskové organizace jako družstva, občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy [Dohnalová 2006].¹ Výše jsme již zmínili, že takto chápou občanskou společnost minimalisté. Na základě tohoto (z pohledu generalistů) zúženého pojetí je rozhodně vystavena i práce Vajdové. Jak brzy uvidíme, projekt CIVICUS měří převážně poměry uvnitř těchto neziskových organizací, případně se zaměřuje na prostředí (například legislativní apod.), v němž se nacházejí.

Z toho je nám zřejmé, že komparace těchto dvou přístupů (Vajdová reprezentující minimalistický přístup, proti ní Müller jako generalista) vlastně není možná. Rád bych na tomto místě uvedl, že se výsledky těchto dvou prací nechystáme komparovat, ale že se na ně chystáme velmi zblízka zaměřit. Dále se pokusíme, jak stojí v názvu této práce, aplikovat data z projektu Vajdové na Müllerův model. V samém závěru bychom pak mohli kriticky nahlédnout na model Vajdové, respektive na model organizace CIVICUS, právě z Müllerovy generalistické perspektivy. Pojdme se tedy konečně dát do práce.

---

¹ Více ke konceptualizaci pojmu občanské společnosti v České republice viz. práce *Sociální ekonomika v evropském kontextu* [Dohnalová 2006], hlavně pak 5. kapitola *Česká republika*.

2. APLIKACE DAT Z PROJEKTU CIVICUS NA REKONSTRUKCI TOCQUEVILLOVA ODKAZU

2.1. Müllerův pokus o komplementární přístup, čili teorie

To, že nepříznivé předpoklady pro vytváření občanské společnosti se v České republice ukazují jako velmi rezistentní, a že po listopadu 1989 se kromě tendence k jejich překonání ukazuje také tendence k jejich upevnění, vede Müllera k přesvědčení, že je nutné formulovat komplexní teorii občanské společnosti.

Avšak občanská společnost není pojem pouze teoretický, ale i empirický a má strukturu, očekávání a hodnoty. Müller se ve své práci snaží jednak o vysvětlení normativního pojetí občanské společnosti, jež představuje rekonstrukci Tocquevillova odkazu, jednak o nalezení komplementárního přístupu ke konceptu občanské společnosti a překonání sociologického dilematu mezi empirickým mikrosociologickým, a normativním makrosociologickým pohledem na danou problematiku² [Müller 2003: 608]. „*Jde o pokus formulovat teorii, jež by dokázala jak porozumět problému v jeho komplexitě a vysvětlit určité strukturální souvislosti, tak vzít na zřetel jednání konkrétních sociálních aktérů v tomto širším vztahovém rámci*“ [Müller 2003: 611].

2.1.1. Normativní pojetí občanské společnosti

2.1.1.1. Legitimační funkce

Občanská společnost je mimopolitická a nezávislá na státu. Vytváří společenské zdroje politické moci, legitimizuje stát a jeho vládu [Müller 2003: 611]. Občanská společnost si nezávisle na politické moci vytváří veřejné mínění, které je pro vládu závazné. Vláda se stává nelegitimní, jedná-li v rozporu s vůlí voličů. Stát nesmí být atributem ve věcech myšlení a svědomí - to je doména zájmových hnutí a jedinců, kteří však o tuto doménu mohou i přijít, vstupují-li do politiky.

2.1.1.2. Participační funkce

---

² Tj. rozštěp mezi generalisty a maximalisty na jedné a minimalisty na druhé straně viz kapitola 1.2.2.1.

Úzce souvisí s legitimační funkcí. „*Občanská společnost by měla umožňovat efektivnější zapojení občanů do správy veřejných záležitostí, než jaké zajišťují etablované politické strany*“ [Müller 2003: 612]. Zájmová sdružení také mohou často rychleji a efektivněji poukázat na nový problém a navrhnout jeho zajímavé řešení. Aby mohl někdo prosazovat své zájmy, nemusí hned vstupovat do politiky. Aby byl však jeho hlas vyslyšen, je nutné se spojit, participovat, s ostatními.

2.1.1.3. Ochranná funkce

Lze zřejmě konstatovat, že se jedná o funkci hlavní. Občanská společnost by měla zajišťovat, aby moc státu příliš nebudela. [Müller 2003: 612] Evropská historická zkušenost nás ponaučila, že každý stát má vždy tendenci k soustavnému rozšiřování své oblasti působnosti.

2.1.1.5. Integrovaná funkce

Jedná se o očekávání, že občanská společnost také vytváří mezi občany vztahy loajality a přináležitosti. Aby byl něčí hlas vyslyšen, je nutné, aby se spojil s ostatními. To vytváří pocity důvěry k druhým lidem, jejichž absence je například v České republice, jak uvidíme níže, jednou z deficitních subdimenzí. Vytváří to pocit občanů, že jim někdo naslouchá, že své požadavky mohou obhajovat v debatách [Müller 2002, Cohen and Arato 1994].

Toto jsou řekněme „teoretická očekávání“, která by měla být více či méně naplňována empirickým výzkumem. Mezi hlavní formy struktury empirického výzkumu se v Západní Evropě řadí politicky činná veřejnost, ale také tržní hospodářství [Müller 2003: 613].

Poté Müller zobrazuje čtyři funkcionální dimenze občanské společnosti na schématu 1 [Müller 2003: 614]. Toto schéma je inspirováno schématem, jež Giddens představuje v knize *Důsledky modernity* [Giddens 2003].

Vnější kruh symbolizuje celek občanské společnosti, malý středový kruh vymezuje stát a sféru politické moci, sféru kontroly informací a sociálního dohledu [Müller 2003: 613]. Ochranná, protektivní nebo defenzivní funkce koresponduje s Giddensovou emancipační politikou a leží na vertikální ose. Proti ochranné funkci leží participační funkce, která koresponduje s Giddensovou „politikou pro život“. Na vertikální ose se nám jedná o „celkovou kvalitu sociálního prostředí, které se vyznačuje možnostmi politické seberealizace a naplněným a spokojeným občanským životem“ [Müller 2003: 613]. „Představuje hodnotu lidské individuality, svobody a dílčích zájmů“ [Müller 2003: 615]. Na horizontále pak proti sobě leží vpravo legitimizační, a vlevo integrační funkce. „Horizontální osa pak představuje hodnotovou dimenzi společenské soudržnosti a sdílených norem: tzn. hodnotu bezpečí, jistot a sdílených orientací při jednání“ [Müller 2003: 615].

Schéma 1. Funkcionální dimenze ve vztahu občanské společnosti a státu

2.2. Zpráva z projektu CIVICUS Vajdové, čili empirie

Seznámili jsme se s Müllerovou teorií, kterou budeme k porozumění smyslu této práce nezbytně potřebovat. Nyní se již konečně přesuňme k otázce, jak se občanská společnost empiricky zkoumá. Konkrétním případem metodologie v oblasti studií občanské společnosti nám bude projekt CIVICUS, který byl na Fakultě humanitních studií v Praze realizován pod taktovkou Vajdové.

2.2.1 Koncepce projektu

Práce Vajdové je zprávou z projektu CIVIUS Civil Society Index (index občanské společnosti) pro Českou republiku. Jedná se o tzv. mezinárodní akční výzkumný projekt koordinovaný organizací CIVICUS: World Alliance for Citizen Participation (celosvětová aliance za občanskou participaci). „*Výzkum index občanské společnosti (civil society index, CSI) realizovala Nadace rozvoje občanské společnosti (NROS)³ ve spolupráci s Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze*“ [Vajdová 2005: 6].

Tento projekt probíhá ve více než padesáti zemích světa s cílem jednak získat informace o občanských společnostech v těchto zemích a jednak zvýšit odhodlání posilovat občanskou společnost. Ačkoli má být koncepce výzkumu jednotná pro všechny země, přesto CIVICUS umožňuje mírné úpravy metodologie a pětasedmdesáti indikátorů tak, aby lépe padly na míru té které zemi. Toho přiměřeně využili i výzkumníci v českém prostředí.

Odcitujme nyní, na čem se zakládá koncepce a metodologie tohoto projektu: „***Index občanské společnosti se zakládá na široké definici občanské společnosti a vyznačuje jej komplexní přístup a směs různých výzkumných metod. Posouzení stavu občanské společnosti v dané zemi se zakládá na čtyřech dimenzích občanské společnosti, tedy na její struktuře, vnějším prostředí, hodnotách a vlivu. Každá z těchto dimenzí se skládá ze sady subdimenzí, a ty se opět skládají z určitého počtu jednotlivých indikátorů. Indikátory jsou základem pro sběr dat, včetně sekundárních zdrojů, průzkumu populace, regionálních konzultací zainteresovaných aktérů, monitoringu médií či případových studií, a vychází z nich také hodnocení Poradní skupinou. Poznatky z výzkumu diskutují zainteresovaní aktéři na semináři, kde identifikují také klíčové silné a slabé stránky a doporučení na posílení občanské společnosti***“ [Vajdová 2005: 17].

---

³ Zdroj: <http://www.nros.cz/>

Onou širokou definicí občanské společnosti je myšleno, že občanská společnost je prostor mezi rodinou, státem a trhem, kde se lidé sdružují za účelem sledování svých zájmů. Avšak CIVICUS chtěl pod tuto definici zahrnout nejen pozitivní, ale i negativní skupiny, jako hnutí shinheads či rvaví sportovní fanoušci. Zahrnuty jsou tak formální, ale i neformální uskupení. Sledovat negativní a neformální skupiny bylo pro výzkumný tým velmi obtížné, a tak se výzkumníci většinou omezili spíše na některé „vykřičené“ příklady, jako například petiční hnutí *děkujeme, odejděte*, které se seskupilo proti opoziční smlouvě mezi ODS a ČSSD (v letech 1998-2002).

Index tak nikoli teoreticky (jako Müller), nýbrž empiricky posuzuje stav občanské společnosti podle těchto již zmíněných čtyř hlavních dimenzí:

- ***Struktura občanské společnosti (např. počty členů, velikost dárcovství a dobrovolnictví, zastřešující organizace, lidské a finanční zdroje organizací).***
- ***Vnější prostředí, v němž občanská společnost existuje a funguje (např. legislativní, politický či ekonomický rámec, vztah občanské společnosti s veřejnou správou i firmami).***
- ***Hodnoty praktikované a podporované občanskou společností (např. demokracie, tolerance či ochrana přírody v praxi organizací občanské společnosti a zároveň jak je aktivně propagují v celé společnosti).***
- ***Vliv aktérů občanské společnosti (např. nakolik organizace občanské společnosti reagují na celospolečenské zájmy, jaký dopad).*** [Vajdová 2005: 18]

Každá z těchto dimenzí je následně rozdělena do subdimenzí, které jsou zobrazeny pomocí konkrétních indikátorů. Celkem bylo sledováno 75 indikátorů. Toto členění je i shodné se strukturou práce Vajdové.

2.2.2. Metodologie projektu

Index zahrnuje pět základních metod: (1) přehled existujících informací, (2) regionální konzultace, (3) průzkum populace, (4) monitoring médií, (5) případové a přehledové studie [Vajdová 2005: 18]. Při výzkumu byla použita široká škála výzkumných technik, která zde nebudeme pro úsporu místa jmenovat [Vajdová 2005: 19]. Hlavním výsledkem výzkumu je diamant (Schéma 2), který vyjadřuje hodnocení jednotlivých dimenzí občanské společnosti v České republice (0 nejnižší hodnocení, 3 nejvyšší hodnocení). Výsledky vyhodnotila poradní

skupina na základě důkazního materiálu sebraného ve výzkumu, ale také na základě svých zkušeností.

Déle byla pro index využita řada výzkumných technik:

- **Regionální dotazník:** ve 4 vybraných krajích byli dotazováni představitelé organizací občanské společnosti (osloveno bylo dohromady asi 120 osob a celkem pracujeme se 73 vyplněnými a navracenými dotazníky).
- **Regionální konzultace:** ve stejných 4 krajích byly tytéž osoby vyzvány k účasti na celodenní diskuzi o výsledcích předchozího regionálního dotazníkového šetření a dalších tématech (dohromady se konzultací zúčastnilo 43 osob).
- **Reprezentativní dotazníkové šetření na vzorku populace ČR:** dotazován byl vzorek 1018 dospělých občanů ČR a byly zjišťovány údaje o členství občanů v organizacích občanské společnosti, o míře dárcovství a dobrovolnictví, názorech na roli organizací občanské společnosti atd.; v této publikaci k šetření odkazujeme jako *Občanská společnost 2004*.
- **Případové a přehledové studie:** studenti magisterského oboru *Občanský sektor FHS UK* v rámci svých seminárních prací shromáždili množství důležitých podkladů k vybraným kauzám;
- **Monitoring médií:** po dobu 3 měsíců bylo sledováno 6 vybraných médií (televize, rozhlas, noviny) a způsob, jak reportují o aktérech občanské společnosti, souvisejících tématech a hodnotách atd.
- **Expertní interview:** v rámci projektu bylo realizováno celkem 19 expertních interview, z nich některá jen formou elektronické konzultace.
- **Sekundární zdroje:** občanské společnosti nebo jejím aspektům již byla v ČR věnována řada výzkumů; při posuzování české občanské společnosti jsme se snažili využít existující data a výzkumy [Vajdová 2005: 19].

Schéma 2 nám představuje již zmíněný „produkt“ celého projektu, tedy diamant pro Českou republiku (schéma 2). Pro náš následující postup bude velmi „šikovné“, když si nyní zobrazíme schémata Müllera a Vajdové vedle sebe. Vlevo tedy máme diamant pro Českou republiku, jakožto výsledek *empirického* projektu CIVICUS realizovaného pod vedením Vajdové, vpravo jsou pak Müllerovy čtyři funkcionální dimenze občanské společnosti ve vztahu ke státu, které odvodil na základě bedlivého čtení Tocquevillova.

Schéma 2. Diamant občanské společnosti pro Českou republiku

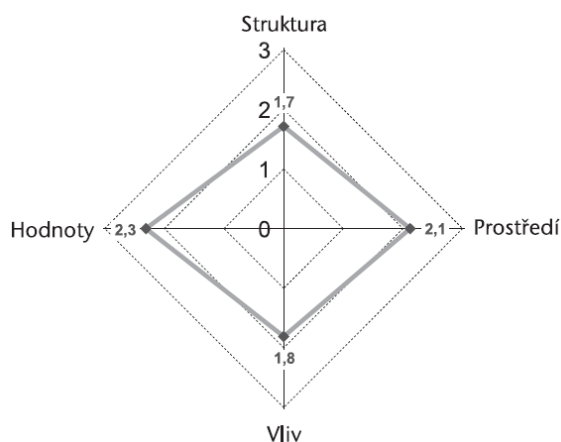

Schéma 1. funkcionální dimenze ve vztahu OS a státu

Na první pohled vidíme, že významy nebo obsahy dimenzí Vajdové a Müllera se neshodují. Na tomto místě je nezbytné poukázat na to, že Vajdová měří občanskou společnost především ve vztahu k sobě samé⁴, zatímco Müller vymezuje občanskou společnost především (ale nikoli pouze) ve vztahu ke státu. „Domnívám se, že při pozorném čtení Tocquevillovy *Demokracie v Americe* můžeme pojmenovat čtyři základní funkcionální dimenze, jež občanská společnost ve vztahu ke státu, ale nejen k němu, plní“ [Müller 2003: 609].

Na první pohled bychom tak mohli odhadnout, že například dimenze vlivu u Vajdové, se bude zřejmě přeci jen vztahovat spíše ke státu než k občanské společnosti samotné, zatímco dimenze hodnot se bude týkat spíše řekněme občanského étosu, čili že se jedná o vztah občanské společnosti k sobě samé (dalo by se říci, že tato dimenze je z hlediska občanské společnosti namířena do sebe, nikoli směrem ke státu). Z hlediska Müllera schématu se zdá, že integrační funkce je orientována také spíše směrem do sebe, zatímco protektivní funkce je definována především jako ochranný val vůči státu. „Občanská společnost by tedy kromě výše zmíněného měla vytvářet jakýsi ochranný val proti možné rozpínavosti státní moci“ [Müller 2003: 612].

⁴ A navíc také na základě široké definice, která zahrnuje nejen formální organizace, ale i neformální sdružení.

Takový povšechný pohled nám však nestačí. Pojďme si nyní detailně rozebrat dimenze a subdimenze Vajdové. Uvedeme si všech pětasedmdesát indikátorů, abychom si ještě více přiblížili obsah jednotlivých subdimenzí.⁵ Při detailním pohledu pak budeme identifikovat jednotlivé subdimenze ve vztahu k Müllerovu normativnímu pojetí. Jinými slovy budeme jednotlivým subdimenzím Vajdové přiřazovat funkce občanské společnosti podle Müllera. Při tomto přiřazování se nespokojíme jen s názvy indikátorů v rámci subdimenzí, ale budeme zkoumat i obsah těchto indikátorů tak, abychom v nich našli jednu z Müllerových funkcí.

Znovu tedy připomeňme, že se tyto dvě nekomparovatelné koncepce nechystáme komparovat. Také nečekáme, že z minimalistického modelu Vajdové hladce vyzískáme data, která bychom stejně snadno dosadili do Müllerova modelu. Chceme spíše zjistit, jaké problémy nás při snaze použít Vajdové data na Müllerův model čekají.

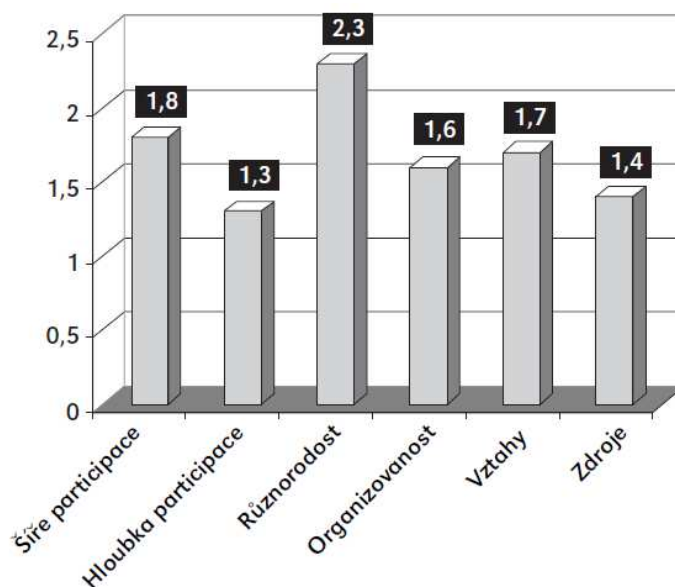
---

⁵ Uvidíme také, že ne každá dimenze se skládá ze stejného počtu subdimenzí.

2.3. Subdimenze struktury (celkové hodnocení dimenze: 1,7)

Tuto dimenzi Vajdová definuje jako „celkovou velikost, sílu a různorodost občanské společnosti z hlediska lidských i ekonomických zdrojů a organizačního zázemí“ [Vajdová 2005: 27].

Graf 1. Hodnocení subdimenzí dimenze struktury. Celkové hodnocení: 1,7*

První subdimenzí je **šíře participace lidí** v občanské společnosti. Jejími indikátory jsou: nestranné politické aktivity (1,9), dárcovství (2,0), členství v organizacích OS (1,0), dobrovolná práce (2,0) a komunitní aktivity (2,0).

Dostáváme se k prvnímu problému, který nás bude při našem přiřazování jednotlivým subdimenzím funkce provázet. Mnoho indikátorů se nachází řekněme na pomezí dvou funkcionálních dimenzí. Tak například dárcovství, členství v organizacích občanské společnosti nebo dobrovolná práce (což jsou tři z pěti indikátorů subdimenze šíře participace) balancují mezi participační a integrační funkcí občanské společnosti. Participační charakter například dárcovství spočívá v tom, že odesláním daru občan aktivně participuje na řešení nějakého problému (který by teoreticky mohl řešit i stát), zatímco integrační charakter dárcovství spočívá v onom loajálním a hlavně solidárním jednání vůči těm, kteří potřebují pomoc. Jelikož Müller participační funkci vymezuje především (ale znovu zdůrazňují, že nikoli výhradně) jako participaci na politických záležitostech, zatímco integrační funkci pojímá jako vytváření pocitů sounáležitosti, a jelikož indikátory Vajdové jsou ohodnocovány na základě aktivit, které většinou nesouvisejí s politickými otázkami (velká

* pro náš účel jsme hodnocení subdimenze organizovanosti změnili na 1,5. Důvod si vysvětlíme níže.

míra aktivit připadá na organizování sportovních a společenských akcí), budeme se v takových případech klonit spíše k tomu, že indikátor se vztahuje k integrační funkci, čímž budeme vyjadřovat, že hlavní funkcí takovéto aktivity (participace) není snaha o měnění politiky, ale snaha o začlenění, spokojenost a štěstí občanů.⁶

Vzhledem k tomu, že politickou povahu mají aktivity, jimiž se zabýval pouze první indikátor (což je i jasně deklarované v jeho označení), konstatujeme, že subdimenze šíře participace překvapivě připadá **integrační funkci**. Na tom nic nemění skutečnost, že integrace je dosahováno aktivitou občanů. Úsilí je vynakládáno hlavně za účelem pomoci druhým.

Podobně je to i u subdimenze **hloubka participace**. Hloubkou participace Vajdová rozumí intenzitu různých forem občanské participace [Vajdová 2005: 29]. Indikátory jsou dárcovství (1,0), dobrovolnictví (2,0) a členství v organizacích občanské společnosti. intenzita například dárcovství se zaměřuje na to, jak velkou částku občané v průměru darovávají, případně jaká je průměrná finanční hodnota darů. Ze stejného důvodu jako u předchozí subdimenze přiřazujeme i subdimenzi hloubka participace **integrační funkci**. Nenechme se zmást slovem participace v označení této ani předchozí subdimenze. Hlavním cílem těchto aktivit je pomáhat druhým: „*Čeští občané dary nejčastěji podporují děti (49 %), tělesně postižené (35 %) a lidi postižené přírodní katastrofou v naší zemi (24 %)*“ [Vajdová 2005: 30].

Pojďme dále ke třetí subdimenzi nesoucí název **různorodost občanské společnosti**. „*Tato subdimenze sleduje různorodost a reprezentativnost občanské společnosti a zkoumá, zda se v občanské společnosti podílí všechny společenské skupiny rovně či zda jsou některé skupiny dominantní či naopak vyloučené*“ [Vajdová 2005: 30]. Indikátory jsou: zastoupení sociálních skupin mezi členy organizací občanské společnosti (2,2), zastoupení sociálních skupin ve vedení organizací občanské společnosti (1,8) a rozmístění organizací občanské společnosti na území státu (3,0). Ačkoli se v rámci této dimenze nejedná o žádnou činnost nebo aktivitu, která by usilovala o integraci občanů⁷, přeci jen této subdimenzi přisuzujeme opět **integrační funkci**. Činíme tak proto, že Vajdová zde se svým týmem měřila celkovou integrovanost organizací občanské společnosti na území České republiky. Mějme na paměti, že takováto data se nám do Müllerova schématu budou přeci jenom hodit.

Čtvrtá subdimenze struktury občanské společnosti je zaměřena na její celkovou **organizovanost**. „*Tato subdimenze sleduje rozsah infrastruktury a organizovanosti uvnitř*

---

⁶ Více k obsahu indikátoru viz Vajdová [2005: 28-29]. Z jejího přibližování a popisování indikátorů, které zde bohužel nemůžeme interpretovat ke všem indikátorům zvlášť, protože práce by pak nabyla přílišného rozsahu, je jasné znát, že povaha participace je ve valné většině případů silně solidární.

⁷ Má-li být činnost občanské společnosti efektivní, pak je pro Müllera spolu s Tocquevillem aktivita občanské společnosti jednou z elementárních nutností.

české občanské společnosti“ [Vajdová 2005: 32]. Indikátory pro tuto subdimenzi jsou: existence zastřešujících organizací (1,5), efektivita zastřešujících organizací (1,8), vlastní regulace uvnitř sektoru (1,9), podpůrná infrastruktura (1,8) a mezinárodní propojení (1,2). První, čtvrtý a pátý indikátor mají mnoho společného s předchozími subdimenzemi a mají tak **integrační** náboj. Druhý indikátor efektivity zastřešujících organizací souvisí spíše s participační funkcí, jelikož se zaměřuje hlavně na napojení těchto organizací na možnost ovlivňovat veřejnou správu. Výsledek tohoto indikátoru (1,8), ani výsledek indikátoru hodnotící regulace uvnitř organizací (1,9) tedy nebudeme do celkového aritmetického průměru této dimenze započítávat, což má za důsledek to, že jej měníme na 1,5

Pojďme však k další subdimenzi, která se zabývá vzájemnými **vztahy** uvnitř občanské společnosti. „*Tato subdimenze zkoumá vztahy mezi aktéry občanské společnosti v České republice*“ [Vajdová 2005: 34]. Indikátory pro tuto subdimenzi jsou komunikace mezi organizacemi občanské společnosti (1,8) a spolupráce mezi organizacemi občanské společnosti (1,5). První indikátor hodnotí periodika, konference a semináře, druhý hodnotí do jaké míry se organizace občanské společnosti vnímají jako jeden celek. Bez dlouhého přemítání můžeme této subdimenzi přisoudit **integrační funkci**.

Konečně poslední subdimenze dimenze struktury se orientuje na **zdroje** organizací občanské společnosti. „*Tato subdimenze zkoumá zdroje, které mají k dispozici organizace občanské společnosti v České republice*“ [Vajdová 2005: 35]. Indikátory zde jsou finanční zdroje (1,0), lidské zdroje (1,3) a technické zázemí (1,8). Vzhledem k tomu jakým způsobem Vajdová tuto subdimenzi koncipuje bych ji označil za **nepřiraditelnou**. Ohodnocení finančních zdrojů záviselo vzhledem k absenci příslušných dat na subjektivním názoru respondentů, takže nás asi nepřekvapí ani velmi nízké hodnocení. Subjektivně hodnoceny byly i lidské zdroje (výpovědi respondentů byly navíc následně výrazně přehodnoceny poradní skupinou) a podobně tomu bylo i u problematiky technického zázemí.⁸

Ke každé dimenzi si sestavíme tabulku. Jelikož Vajdová, na rozdíl od Müllera, nevynechává své dimenze jako funkcionální, nazýváme jeden sloupec jako subdimenze a druhý jako funkce. Budeme tedy přehledně vidět, jakou funkci (především ve vztahu ke státu) vykonává ta která subdimenze občanské společnosti (vymezené především ve vztahu občanské společnosti k sobě samé).

Na tabulce 1 vidíme, že dimenze struktury občanské společnosti se skládá takřka výhradně ze subdimenzí, které mají integrační charakter nebo funkci. Jak tomu bude u dalších dimenzí?

---

⁸ Více k indikátorům subdimenze zdroje viz. Vajdová 2005: 35.

Tabulka 1. Funkce subdimenzí dimenze struktury

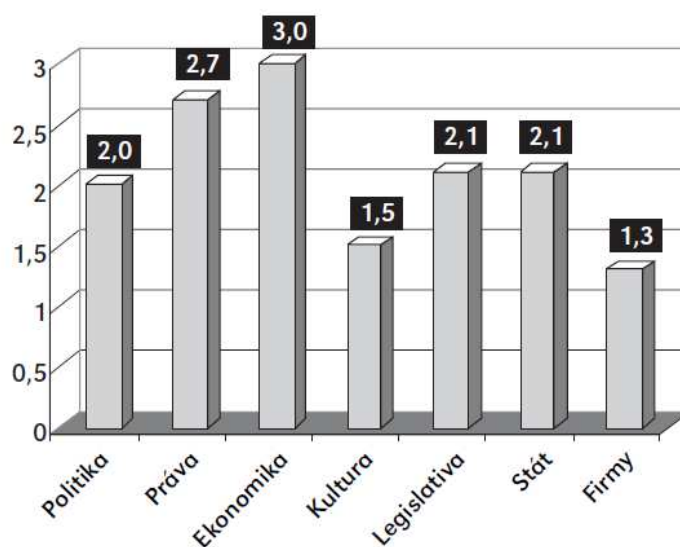
dimenze	subdimenze	funkce
<i>struktura</i>	šíře participace	Integrační 1,8
	hloubka participace	Integrační 1,3
	různorodost	Integrační 2,3
	organizovanost	Integrační 1,5
	vztahy	Integrační 1,7
	zdroje	Nepřiraditelné

2.4. Subdimenze prostředí (celkové hodnocení dimenze: 2,1)

Vajdová dimenzi prostředí definuje jako celkový politický, sociální, ekonomický, kulturní a právní kontext, v němž se česká občanská společnost nachází [Vajdová 2005: 36].

Graf 2. Hodnocení subdimenzí dimenze prostředí. Celkové hodnocení: 2,1*

První ze sedmi subdimenzí v rámci dimenze prostředí je **politika**, neboli celkový politický kontext. „Tato subdimenze se zaměřuje na politickou situaci v ČR a její dopad na občanskou společnost“ [Vajdová 2005: 37], přičemž její indikátory jsou politická práva (3,0), politická soutěž (2,9), vláda zákona (1,8), korupce (1,3) efektivní stát (2,0) a decentralizace (1,0). Ačkoli zde Vajdová hodnotí spíše politické poměry, můžeme tuto subdimenzi pojmout jako výraz toho, jakým způsobem v České republice funguje **protektivní** úloha občanské společnosti.

Dále zde máme subdimenzi nesoucí název základní **lidská práva a svobody**. „Tato subdimenze zkoumá, nakolik jsou v České republice zákonem zajištěny a v praxi naplňovány základní práva a svobody“ [Vajdová 2005: 39]. Indikátory této subdimenze jsou občanské svobody 2,9, právo na informace 2,3, svoboda tisku 2,9. I zde se jasně jedná o měření míry práv a svobod, což nám poukazuje na míru úspěšnosti **protektivní funkce** občanské společnosti ve vztahu k státu.

Subdimenzi týkající se **sociálně-ekonomického kontextu** Vajdová vymezuje jako zkoumání socio-ekonomické situace v České republice a jejího dopadu na občanskou společnost [Vajdová 2005: 40]. V tomto případě to budeme mít s identifikací funkce na

* Opět jsme pro náš účel měnili některá hodnocení: legislativní prostředí jsme změnili na 2,6, vztahy mezi občanskou společností a státem na 1,8.

základě indikátorů opět trochu složitější, protože se zde Vajdová ohodnocením jediného indikátoru snaží obsáhnout škálu dalších „podindikátorů“. Jakýmsi hlavním a jediným indikátorem je zde indikátor nazvaný stejně jako celá tato subdimenze, tedy sociálně-ekonomický kontext (3,0). „Uvedený indikátor se snaží postihnout základní socio-ekonomický kontext, postačující pro rozvoj občanské společnosti, ve světovém měřítku. Na uvedených 8 kritériích se odpovídá jen ano či ne“ [Vajdová 2005: 40]. Zmíněnými kritérii jsou: chudoba, občanská válka, závažný etnický nebo náboženský konflikt, vážná hospodářská krize, závažná společenská krize, závažné socio-ekonomické nerovnosti, negramotnost a chybějící informační technologie. Jelikož se žádný z těchto jevů za posledních pět let v českém prostředí nevyskytl, odpovídá Vajdová na všechny tyto kritéria „ne“. Tuto subdimenzi označíme za **nepřiraditelnou**. Činíme tak vzhledem k tomu, že Vajdová, která tyto indikátory dosadila na základě zadání projektu CIVICUS, vždy odpovídá ne, jelikož v českém prostředí se za posledních pět let nic takového nepříhodovalo. Celkové hodnocení této dimenze (3) by nám tak zbytečně „zahýbalo“ s celkovým výsledkem, přestože s normativním pojetím občanské společnosti podle Müllera souvisí jen velmi okrajově.

Subdimenze **sociokulturního kontextu** „zkoumá, nakolik jsou sociokulturní normy a postoje přínosem či naopak překážkou pro občanskou společnost“ [Vajdová 2005: 41]. Na základě indikátorů, jimiž jsou důvěra (1,0), tolerance (1,9) a „veřejný duch“ (1,5) můžeme funkci této subdimenze identifikovat jako **integrační**, resp. jako měřící úroveň integrovanosti sdílených norem a hodnot, na jejímž základě stojí i vzájemná důvěra mezi lidmi.

Pátou subdimenzí dimenze prostředí je **legislativa**. „Tato subdimenze zkoumá právní prostředí občanské společnosti a posuzuje, nakolik je vstřícné či naopak obtížné pro občanskou společnost“ [Vajdová 2005: 42]. Zde jsou indikátory pro hodnocení subdimenze legislativy: registrace organizací občanské společnosti (2,1), svoboda organizací občanské společnosti kritizovat vládu (2,6), daňové výhody pro organizace občanské společnosti (1,7) a daňové výhody pro dárcovství (1,9). Jelikož již víme, že máme nedostatek subdimenzí, jež bychom mohli označit za protektivní nebo participační, a jelikož již máme řadu subdimenzí, jež jsme identifikovali jako integrační, můžeme si zde myslím dovolit přihlídnout pouze na indikátor svobody občanské společnosti kritizovat vládu. Hodnocení této subdimenze tak změním na 2,6, a konstatujeme, že plní **protektivní funkci**. Ostatní indikátory s Müllerovým modelem souvisejí opět spíše okrajově, a proto si můžeme dovolit od nich v tomto případě odhlédnout.

Vztahy mezi občanskou společností a státem mají tyto indikátory: autonomie občanské společnosti (2,5), dialog mezi občanskou společností a státem (1,8) a podpora občanské společnosti ze strany státu (2,1). „Tato subdimenze popisuje a hodnotí povahu a kvalitu vztahů mezi občanskou společností a státem (veřejnou zprávou)“ [Vajdová 2005: 44]. V rámci této subdimenze uplatníme stejnou strategii jako u té předchozí. Použijeme tedy

pouze druhý indikátor dialogu mezi občanskou společností a státem a přiřadíme této subdimenzi **participační funkci** s hodnocením 1,8. ostatní indikátory poukazují na poměry, které pro nás nejsou důležité.

Konečně poslední subdimenze v rámci dimenze prostředí je **vztah mezi občanskou společností a firemním sektorem**. K mému překvapení definuje Vajdová tuto subdimenzi takto: “tato subdimenze popisuje a hodnotí povahu kvalitu a vztahů mezi občanskou společností a českým státem (veřejnou správou)” [Vajdová 2005: 46]. Vzhledem k tomu, že indikátory zde jsou: postoj firemního sektoru k občanské společnosti (1,0), společenská odpovědnost firem (1,4) a firemní filantropie (1,6), se můžeme domnívat, že ve vymezení této subdimenze bylo omylem napsáno „českým státem“ namísto „firemním sektorem“. Jelikož Müller se ve svém schématu vztahu mezi občanskou společností a firemním sektorem nevěnuje, ponechme tuto subdimenzi jako **nepřiraditelnou**.

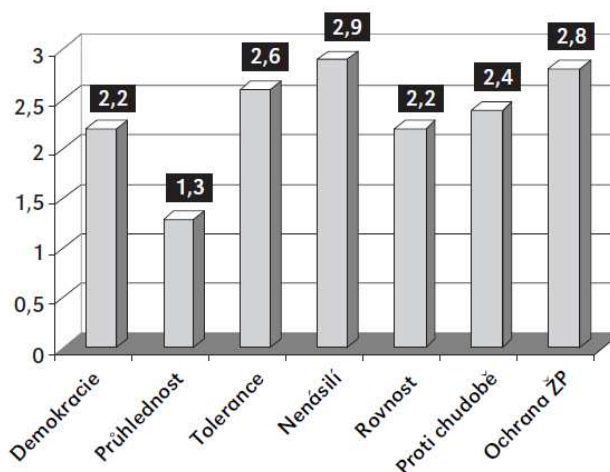
Tabulka 2. funkce subdimenzí dimenze prostředí

dimenze	subdimenze	funkce
<i>Prostředí</i>	Politika	Protektivní 20,
	Práva	Protektivní 2,7
	Ekonomika	Nepřiraditelné
	Kultura	Integrační 1,5
	Legislativa	Protektivní 2,1
	Stát	Participační 1,8
	Firmy	Nepřiraditelné

2.5. Subdimenze hodnot (celkové hodnocení dimenze: 2,3)

Přesuňme se nyní k dimenzi hodnot. „Tato část popisuje a analyzuje hodnoty, které česká občanská společnost podporuje a v praxi se o ně opírá“ [Vajdová 2005: 48].

Graf 3. hodnocení subdimenzí dimenze hodnot. Celkové hodnocení: 2,3*

První subdimenzí v rámci této dimenze je **demokracie**. „Tato subdimenze zkoumá, nakolik aktéři občanské společnosti v ČR podporují a v praxi realizují demokracii“ [Vajdová 2005: 49]. Podívejme se na hodnocení jednotlivých indikátorů: demokratická praxe uvnitř organizací občanské společnosti (2,6) a aktivity občanské společnosti podporující rozvoj demokracie (1,8). Opět nemáme snadné rozhodování, ale při bližším pohledu na obsah především druhého indikátoru je nám jasné, že poukazuje na **protektivní funkci**. Jeho hodnocení se totiž zakládá na aktivitách typu hnutí „Děkujeme, odejděte“ nebo „Impuls 99“. První indikátor nám sice k ničemu příliš není, jelikož se zabývá úrovní principu demokracie při rozhodování uvnitř organizací občanské společnosti, na druhou stranu by se ale dal chápat tak, že sleduje jisté vštěpování demokratických návyků v rámci organizací občanské společnosti, které by mohlo podporovat potenciální mobilizaci občanů při pokusech státu o zneužívání moci.

Druhou subdimenzí je **průhlednost** (transparentnost). „Tato subdimenze zkoumá, nakolik aktéři občanské společnosti v České republice podporují a v praxi realizují transparentnost“ [Vajdová 2005: 50]. Pohledme na indikátory: krupce v občanské společnosti (1,7), finanční transparentnost organizací občanské společnosti (1,0) a aktivity občanské společnosti na podporu průhlednosti (1,2). Tuto subdimenzi můžeme z hlediska třetího indikátoru identifikovat jako subdimenzi s **protektivní funkcí**. Nebudeme se přitom ohlížet na

* Tentokrát jsme potřebovali poupravit hodnocení těchto dvou subdimenzí: průhlednost jsme změnili na 1,2, rovnost mužů a žen na 2,0.

první dva indikátory, které se zaměřují na zhodnocení toho, jak často dochází uvnitř organizací občanské společnosti ke korupci či klientelismu. Nehodnotí navíc aktivitu proti korupci a klientelismu, ale pouze konstatuje jejich míru. Třetí indikátor pak sleduje činnosti takových organizací, jako je například Transparency International ČR. Této subdimenzi tedy přiřadíme hodnocení 1,2.

Na řadě je subdimenze **tolerance**. „*Tato subdimenze zkoumá, nakolik aktéři občanské společnosti v České republice podporují a v praxi realizují toleranci*“ [Vajdová 2005: 52]. Indikátory: tolerance v občanské společnosti (2,2) a aktivity občanské společnosti na podporu tolerance (2,9). Subdimenze tolerance má jasně **integrační funkci**. Jedná se o uplatňování, případně snahu o posilování tolerance především menšin, s cílem jejich následné integrace.

Další subdimenzí je **nenásilí**. „*Tato subdimenze zkoumá, nakolik aktéři občanské společnosti v ČR podporují a v praxi realizují nenásilí*“ [Vajdová 2005: 53]. Shrňme si hodnocení dvou indikátorů: nenásilí v občanské společnosti (3,0) a aktivity občanské společnosti na podporu nenásilí (2,7). Česká společnost celkově je opravdu nenásilná a symbolem tomu může být pacifistická sametová revoluce roku 1989. Za zmínku však stojí zvýšené projevy rasově motivovaného násilí především na začátku devadesátých let dvacátého století. Vajdová, která souhrnnou zprávu psala v roce 2004, hovoří o ustávání těchto a podobných projevů násilí především vůči Romům [Vajdová 2005: 53-54]. Dnes však víme, že tento problém naopak opět vyvstává. Navíc už i Vajdová se zmiňuje o rvavých zástupcích extrémní pravice (neonacisté), levice (anarchisté; vzpomeňme na zasedání mezinárodního měnového fondu v Praze roku 2000) a fotbalových „hooligans“. Zřejmě se jí však zdálo, že tyto „vášně“ už zkrátka uhasly, a že podobné praktiky jsou již zavržené. Této spletité problematice se zde samozřejmě nemůžeme věnovat, ale domnívám se, že vášně ještě zdaleka neuhasly, a že z dnešního hlediska je hodnocení prvního indikátoru (3,0) až příliš optimistické. Nicméně ho teď nebudeme nějakým intuitivním způsobem měnit, a označíme tuto subdimenzi jako takovou, která se zabývá stupněm **integrovanost** občanů. Integrita celku má jistě za následek nenásilí.

Přejděme k subdimenzi **rovnosti mužů a žen**. „*Tato subdimenze zkoumá, nakolik aktéři občanské společnosti v ČR podporují a v praxi realizují rovnost mužů a žen*“ [Vajdová 2005: 54]. Sledovala se rovnost mužů a žen v rámci občanské společnosti (3,0), rovnost mužů a žen v praxi organizací občanské společnosti (1,7) a aktivity občanské společnosti na podporu rovnosti mužů a žen (2,0). První dva indikátory nám rozhodně k ničemu nejsou, protože se zabývají pouze personální otázkou (v rámci organizací občanské společnosti). U třetího indikátoru to máme velmi složité, jelikož tyto organizace jsou (a) velmi nepočtené, (b) veřejnosti nepřiliš známé, ale jsou na druhou stranu velmi aktivní a vlivné. Vajdová [2005: 55] zmiňuje zásluhy jako zesvětštění problematiky domácího násilí nebo přednášková

činnost, jejíž přesnější charakter už bohužel nespecifikuje. K tomu, že této subdimenzi přiřadíme **participační funkci**, jsme se rozhodli proto, že víme jak velký mediální prostor tyto organizace dostávají, čímž mohou přinejmenším potenciálně rozhybat legislativní procesy. Hodnocení této subdimenze tak bude 2,0.

Šestá subdimenze je zde **boj s chudobou**. „*Tato subdimenze zkoumá, nakolik aktéři občanské společnosti v ČR podporují a v praxi realizují boj s chudobou*“ [Vajdová 2005: 55]. Jediným indikátorem zde jsou aktivity občanské společnosti na podporu boje s chudobou (2,4). Již jsme zmínili, že aktivity občanské společnosti v České republice se zaměřují především na pomoc druhým, což platí i v tomto případě. Také jsme již vysvětlili, že tato aktivita souvisí s reprodukční funkcí společnosti, a tak i víme, proč této subdimenzi přiřazujeme **integrační funkci**.

Poslední subdimenzí dimenze hodnot je **ochrana životního prostředí**. Vajdová ji definuje tak, že „*zkoumá, nakolik aktéři občanské společnosti v České republice podporují a v praxi realizují ochranu životního prostředí*“ [Vajdová 2005: 56]. Opět jediným indikátorem zde jsou aktivity občanské společnosti na ochranu životního prostředí (2,8). Odcitujme zde část textu Vajdové, na jehož základě přisoudíme subdimenzi funkci: „*Ochrana životního prostředí byla hlavička, pod kterou se v období komunistického režimu formovala částečně politická opozice. Také dnes se organizace pod hlavičkou ochrany životního prostředí věnují širšímu okruhu témat, především ochraně demokracie a prosazování participace veřejnosti na rozhodování. Účastní se také správních řízení, konzultují či kritizují vládní strategické dokumenty. Celkově se dá říci, že organizace v oblasti ochrany životního prostředí patří k nejaktivnějším v české občanské společnosti*“ [Vajdová 2005: 56]. Na základě této pasáže, totiž na základě povahy zmíněných aktivit, přiřazujeme této subdimenzi **participační funkci**.

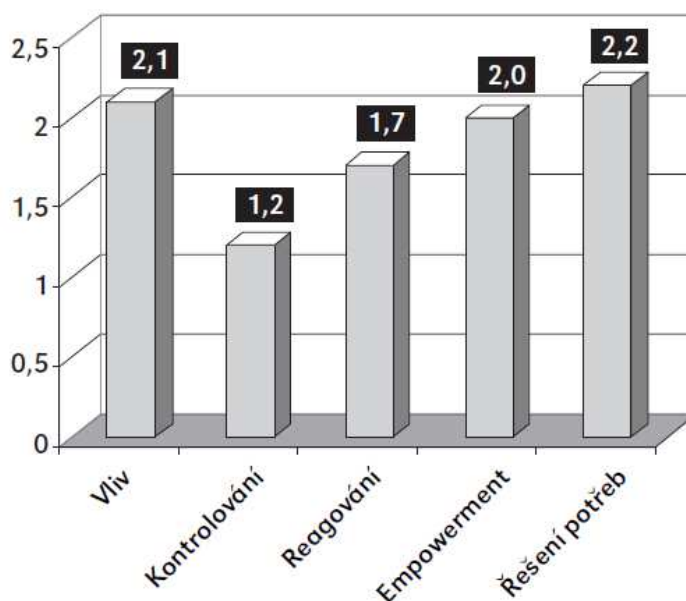
Tabulka 3. funkce subdimenzí dimenze hodnot

dimenze	subdimenze	funkce
Hodnoty	Demokracie	Protektivní 2,2
	Průhlednost	Protektivní 1,2
	Tolerance	Integrační 2,6
	Nenásilí	Integrační 2,9
	Rovnost mužů a žen	Participační 2,0
	Boj proti chudobě	Integrační 2,4
	Ochrana životního prostředí	Participační 2,8

2.6. Subdimenze vlivu (celkové hodnocení dimenze: 1,8)

Vajdová dimenzi vlivu definuje jako aktivitu a úspěch aktérů občanské společnosti v plnění některých základních rolí v české společnosti [Vajdová 2005: 57]. Přibližme si co jednotlivé subdimenze dimenze vlivu znamenají a opět je porovnejme s Müllerovým normativním pojetím. Ačkoli se na první pohled zdá, že dimenze vlivu bude zřejmě velmi souviset s Müllerovou participační funkcí, brzy zjistíme, že až tak jasné to není.

Graf 4. Hodnocení subdimenzí dimenze vlivu. Celkové hodnocení: 1,8

Subdimenze, která je na grafu označena jako vliv, je zde chápána jako **vliv na veřejnou politiku**. Vajdová ji vymezuje takto: „*Tato subdimenze popisuje a hodnotí, nakolik jsou aktéři občanské společnosti v ČR aktivní a úspěšní v ovlivňování veřejné politiky*“ [Vajdová 2005: 57]. Na první pohled tedy poznáme, že v Müllerově modelu se jedná o část participační funkce občanské společnosti (i v podání Vajdové především ve vztahu ke státu). Indikátory této subdimenze jsou: vliv na sociální politiku (2,5), vliv na lidská práva (2,7), Vliv na rozpočet (1,0), Vliv na prevenci kriminality (2,0). Vajdová se zde prostřednictvím regionálních dotazníků a případových studií zabývala tím, jak jsou organizace občanské společnosti schopny ovlivnit jednání či rozhodování státu (jedná se o případy, kdy je občanská společnost pobouřena nespravedlivým rozhodnutím soudu, nebo kdy se podílí na tvorbě zákona) v otázkách, jimiž by se měl podle mínění české společnosti zabývat především stát, případně ve chvílích, kdy dojde k selhání státu: (1.) práva etnických a národnostních menšin, (2.) ochrana práv občanů, (3.) korupce a kriminalita, (4.) ochrana životního prostředí, (5.) nezaměstnanost, především pak (6.) sociální služby a (7.)

zdravotnictví. V případě subdimenze vlivu na veřejnou politiku se tedy opravdu jedná o **participační funkci**.

Dále se dostáváme k subdimenzi nesoucí název **kontrolování státu a firem**. „*Tato subdimenze zkoumá, nakolik jsou aktéři občanské společnosti v ČR aktivní a úspěšní v kontrolování a monitorování státu a soukromých podniků*“ [Vajdová 2005: 61]. Indikátory zde jsou pouze dva a jedná se o kontrolování státu (1,2) a kontrolování firem (1,2). Kontrolování státu nemusíme věnovat žádný prostor, jelikož se jedná o ryzí protektivní funkci. Z hlediska kontroly firem už to však nebudeme mít tak jednoduché, jelikož, jak jsme si vysvětlili výše, občanská společnost se nachází v prostoru mezi státem, trhem a jednotlivci. Müllerovo schéma se vztahuje ke státu a nikoli k trhu. Vajdová však deklaruje, že se nemusí jednat pouze o aktivitu proti netransparentním a životní prostředí ničícím firmám, ale i o aktivitu s cílem zamezení propojení státu a trhu.⁹ Ačkoli subdimenzím připisujeme funkci ve vztahu ke státu a nikoli trhu, domnívám se tedy, že se nedopouštíme žádné nepozornosti nebo žádného velkého zjednodušení když konstatujeme, že v případě subdimenze kontroly státu a firem se jedná o **protektivní funkci** (nejen vůči státu, ale i trhu).

Na řadě je subdimenze **reagování na společenské zájmy**. „*Tato subdimenze zkoumá, nakolik dokáží aktéři občanské společnosti v ČR reagovat na společenské zájmy*“ [Vajdová 2005: 62]. Dva indikátory jsou zaprvé schopnost reagovat na škálu společenských zájmů a potřeb obecně (2,4), a zadruhé veřejná důvěra v organizace občanské společnosti (1,0). Jak jsme již zmínili, česká společnost jako celek se domnívá, že stát je povinen řešit ty největší potíže společnosti, jako jsou např. kriminalita, nezaměstnanost nebo zdravotní péče. Tato subdimenze měří to, jak jsou organizace občanské společnosti schopny reagovat (reflektovat) na velmi specifické problémy (nakonec právě tak chápe funkci občanské společnosti česká veřejnost). Jedná se tedy o funkci občanské společnosti směrem do sebe, která vyjadřuje i schopnost reprodukce. Müller s pomocí Taylora přisuzuje schopnost reprodukce občanské společnosti integrační funkci. Podle Taylora nemůže proces demokratického politického rozhodování probíhat ve společnosti skládající se z jedinců, kteří se nereflktují jako členové jedné občanské společnosti [Taylor 1994: 37]. Schopnost společnosti reagovat, sebereflektovat a tak se reprodukovat náleží **integrační funkci**.

Subdimenze **Empowerment** znamená schopnost občanské společnosti budovat a posilovat sebe sama, která poměrně úzce souvisí s předcházející a nadcházející (řešení potřeb) subdimenzí. „*Tato subdimenze popisuje a hodnotí, nakolik aktéři občanské společnosti v ČR posilují schopnost občanů rozhodovat za sebe a bránit své zájmy či práva („empowerment“)*“ [Vajdová 2005: 36]. Indikace je zde velmi rozmanitá a jedná se o informování, vzdělávání a osvětu občanů (2,3), budování schopnosti občanů organizovat se

---

⁹ V českém prostředí se dnes používá populární formulace „propojení politiky s byznysem“.

a řešit společné problémy (1,5), posilování schopnosti marginalizovaných občanů rozhodovat za sebe a bránit své zájmy/práva (2,3) posilování schopnosti žen rozhodovat za sebe a bránit své zájmy/práva (2,3), budování sociálního kapitálu (2,4) a konečně podpora/tvorba možností obživy a výdělečné činnosti (1,4). Jak vidíme, tak těchto šest indikátorů je jednoznačně zaměřeno do občanské společnosti samotné a jasně souvisejí se schopností společenské integrace a reprodukce. Ještě poznamenejme, že indikátory subdimenze empowerment se zabývají oblastmi, v rámci nichž už česká společnost nemá tak jasno, zda se jimi má zabývat hlavně stát, nebo zda je v těchto případech nutné spíše apelovat na jednotlivce, případně (občanskou) společnost. To odpovídá tomu, že **integrační** funkce občanské společnosti, s níž tuto subdimenzi spojujeme, není namířena proti státu tak přímo, jako ostatní tři funkce.

Řešení potřeb Vajdová definuje takto: „*Tato subdimenze zkoumá, nakolik jsou aktéři občanské společnosti v ČR aktivní a schopní řešit společenské potřeby, především chudých lidí a jiných marginalizovaných skupin.*“ [Vajdová 2005: 65]. Přiznám se, že vytyčení indikátorů způsobem: lobování za státní poskytování služeb (1,6), poskytování služeb přímo (2,5) a poskytování služeb marginalizovaným skupinám občanů (2,5), ve mě vyvolalo menší rozpaky. Na první pohled je zde totiž nápadný opětovný rozštěp mezi oblastí zájmu státu a oblastí zájmu občanské společnosti. Respektive problém podle mého názoru spočívá hlavně v tom, že indikátor lobování za státní poskytování služeb patří spíše do výše zmíněné subdimenze vlivu na veřejnou politiku, jíž jsme z výše uvedených důvodů přisoudili participační funkci. Odcitujme zde odstavec, kde Vajdová tento indikátor vysvětluje:

„*Příkladem úspěchu v lobování státu by mohla být příprava zákona o sociálních službách (1998 – 2004). Neziskové organizace byly zahrnuty do přípravy věcného návrhu zákona a mohly ovlivnit, že systém státního financování sociálních služeb nebude vycházet z právní formy osoby zřizovatele, ale ze standardů kvality služeb, které je zřizovatel schopen zajistit. Na přípravě těchto standardů se neziskové organizace podílely.¹⁰ Zákon však zatím nebyl přijat*“ [Vajdová 2005: 66].

To mě je utvrzuje v názoru, že tento indikátor by měl patřit spíše pod subdimenzi vlivu na veřejnou politiku. Zdá se mi tak, že problém mohl vzniknout snad tak, že Vajdová rozumí tomuto „proklatě módnímu“ (a proto také neustálenému) termínu – lobování – jinak než já. Nicméně na základě výše uvedené argumentace se na tento indikátor nebudeme vůbec ohlížet. Ostatní dva indikátory, tedy poskytování služeb přímo a poskytování služeb marginálním skupinám, jsou opět orientované do občanské společnosti samotné, znamenají schopnost reflexe a reprodukce a tak jim přiřazujeme integrační funkci.

---

¹⁰ Zdroj: případová studie Jany Zahradníčkové (2004).

Tabulka 4. Funkce subdimenzí dimenze vlivu

dimenze	subdimenze	funkce
<i>vliv</i>	vliv na veřejnou politiku kontrolování státu a firem reagování empowerment řešení potřeb	Participační 2,1 Protektivní 1,2 Integrační 1,7 Integrační 2,0 Integrační 2,2

Tabulka 4 nás tak přivádí k zajímavému zjištění. Ačkoli jsme se domnívali, že vliv občanské společnosti bude výrazně souviset s Müllerovou participační funkcí, není tomu tak. V tabulce vidíme, že tři z pěti subdimenzí se vztahují nikoli k participační, ale k integrační funkci občanské společnosti.

2.7. Legitimační funkce

Narazili jsme nyní na problém, který jsem v podstatě očekávali. Jak již bylo mnohokrát zmíněno, Müller orientuje svůj model občanské společnosti směrem ke státu, zatímco Vajdová směrem do občanské společnosti. to má za následek absenci indikátorů a subdimenzí, které by nějakým způsobem poukazovaly na to, jak je na tom současná česká (občanská) společnost se svou funkcí legitimace vlády.

Chceme-li tedy vytvořit diamant české občanské společnosti z Müllerova modelu, musíme si nyní nějak vypomoci. Pro tuto výpomoc jsem zvolil metodu komparace volební účasti v České republice s volebními účastmi v pěti dalších zemích Evropské unie. Budeme srovnávat výsledky posledních dvou volebních období těchto zemí. Pro tuto komparaci jsme si vybrali Slovensko, Maďarsko, Francii, Německo a Velkou Británii. Je tedy zřejmé, že jsme vybírali země s různou politickou kulturou na západ i východ od České republiky.

Nelze samozřejmě tvrdit, že takovéto srovnání by bylo schopné přesně posoudit míru úspěšnosti legitimizační funkce občanské společnosti nebo míru legitimacy vlád těchto zemí. Domnívám se však, že když budeme mít při pohledu na finální diamant uvnitř Müllerova schématu na paměti, že legitimizační funkci jsme měřili tímto improvizovaným způsobem, nedojde tak k žádnému „znásilnění“ celé naší práce. A jak také brzy uvidíme, srovnání volební účasti v různých demokraciích Evropy je velmi zajímavé.

2.7.1. Volební účast v různých zemích EU

Tabulka 5. Volební účast v posledních dvou „hlavních“ volbách ve vybraných zemích Evropy

	předposlední volby v %		poslední volby v %		průměr	hodnocení
	1. kolo	2. kolo	1.kolo	2.kolo		
Česká republika ¹¹	64,47	-	62,6	-	63,54%	1,9
Německo ¹²	77,70	-	72,2	-	74,95%	2,5
Velká Británie ¹³	61,00	-	65,1	-	63,05%	1,9
Maďarsko ¹⁴	67,83	64,39	64,2	46,64	60,77%	1,8
Slovenská republika ¹⁵	54,67	-	58,83	-	56,75%	1,6
Francie ¹⁶	64,42	60,32	60,42	59,98	61,29%	1,8

¹¹ Zdroj: Český statistický úřad

¹² http://www.ceskenoviny.cz/svet/zpravy/vysledky-voleb-v-nemecku-potvrdily-vyhru-pravice/399834&id_seznam
23.6.2010

¹³ <http://news.bbc.co.uk/2/shared/election2010/results/> 23.6.2010

¹⁴ http://cs.wikipedia.org/wiki/Parlamentn%C3%AD_volby_v_Ma%C4%8Farsku_2010

¹⁵ Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

¹⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/French_legislative_election,_2007#Results

Při pohledu na tabulku 5 může být někdo možná překvapený. V povědomí veřejnosti je myslím uložena představa, že v postkomunistických zemích jako např. v České a Slovenské republice nebo v Maďarsku, je výrazně nižší volební účast než v zemích ležících na západ od bývalého komunistického bloku. Pohlédneme-li tak na tabulku 5, zjistíme, že v posledních dvou „hlavních“ volbách měla Česká republika *de facto* stejnou volební účast jako Velká Británie a vyšší než Francie. Z hlediska srovnání s těmito pěti namátkou vybranými zeměmi na tom tedy Česká republika není vůbec špatně. Podívejme se nyní na tabulku 6, která nám představuje škálu hodnocení volební účasti tak, abychom tato data mohli dosadit do Müllerova grafu.

Tabulka 6. Škála hodnocení volební účasti

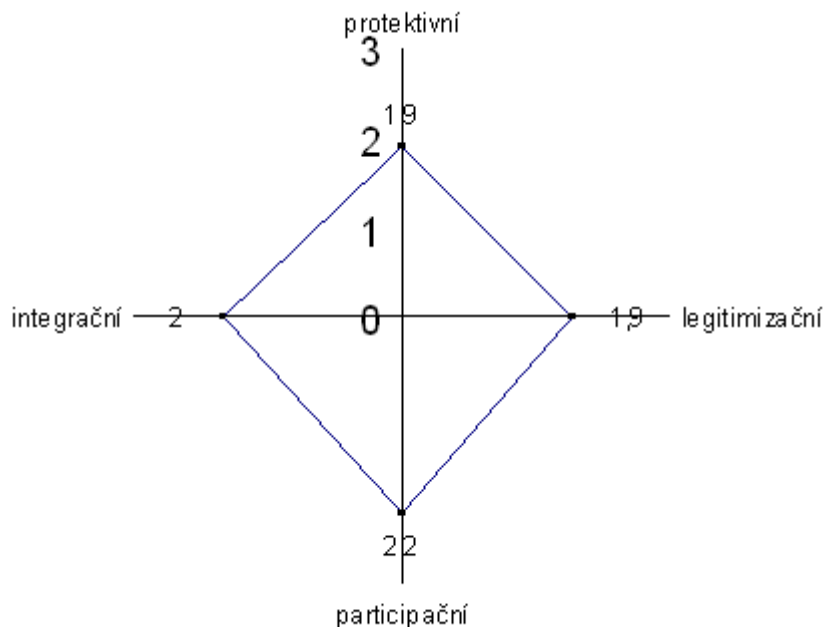
průměrná účast v %	hodnocení
0 - 45,8	45,8% = hodnocení 1
45,8 - 65,8	65,8% = hodnocení 2
65,8 - 85,8	85,8% = hodnocení 3

Na základě tabulky 6 České republice připadá hodnocení 1,9. Škálu jsme navrhovali tak, aby odpovídala současné realitě. Nemělo by rozhodně žádný smysl rozdělit sto procent na čtyři rovné díly tak, abychom bychom pak logicky odvodili, že od 25% procent bude hodnocení 0,75, od 50% bude 1,5, od 75% 2,25 s tím, že pouze 100% volební účast může být ohodnocena indexem 3. Takový postup by totiž například žalostnou padesátiprocentní volební účast ohodnocoval průměrným hodnocením 1,5.

3. ZÁVĚRY

Dostáváme diamant pro českou občanskou společnost ve vztahu ke státu. Toho jsme dosáhli tím, že jsme v minimalistické práci Vajdové hledali subdimenze, které obsahují nebo vyjadřují funkce, jež se dají vztáhnout na Müllerův generalistický model.

Schéma 3. Diamant funkcionálních dimenzí OS v České republice ve vztahu ke státu

Na schématu 3 jsou zobrazeny aritmetické průměry hodnocení jednotlivých subdimenzí. Přehled dimenzí a k nim přiřazených funkcí nalezneme v příloze v tabulce 5.

Výsledný diamant je jak vidíme v podstatě totožný s diamantem Vajdové. Je téměř dokonale symetrický, což by mělo svědčit o tom, že česká občanská společnost ve vztahu ke státu vykonává všechny čtyři funkce rovnoměrně.

V závěru však naposledy uvedme, že tento diamant nebyl hlavním cílem této práce. Šlo především o to zjistit, na jaké problémy při naší práci narazíme. Vzpomeňme také na to, jak jsme byli při hodnocení některých dimenzí poměrně benevolentní. Kdybychom chtěli být striktní, měli bychom se obracet pouze na subdimenze či spíše indikátory, které v projektu Vajdové souvisí přímo se vztahem občanské společnosti ke státu. Pojdme se pro zajímavost v rychlosti podívat jak by diamant vypadal, kdybychom postupovali tímto opatrnějším způsobem.

Indikátory, které bychom mohli rozhodně použít, by byly: (1) nestranné politické aktivity, (2) politická práva, (3) politická soutěž, (4) vláda zákona, (5) efektivní stát, (6) občanské svobody, (7) svoboda tisku, (8) svoboda organizací kritizovat vládu, (9) autonomie

občanské společnosti, (10) dialog mezi občanskou společností a státem, (11) aktivity občanské společnosti podporující rozvoj demokracie, (12) aktivity občanské společnosti na podporu průhlednosti, (13) případová studie sociální práva, (14) případová studie lidská práva, (15) studie o vlivu na rozpočet (16), kontrolování státu a konečně poslední indikátor (17) lobování za státní poskytování služeb.

Toto jsou tedy indikátory, jež rozhodně lze uplatnit na Müllerův generalistický model, který nechápe občanskou společnost jako izolovanou od státu, ale spíše jako konkurenční pojem k pojmu demokracie [Müller 2002: 80]. Na schématu 4 si ukažme, jak by výsledný diamant vypadal, kdybychom ho utvořili z těchto nejrelevantnějších indikátorů. Ihned si tento diamant založený na hodnocení těchto nejrelevantnějších indikátorů (jehož přehled nalezneme v příloze) porovnejme s diamantem založeným na hodnocení subdimenzí.

Schéma 4. Diamant založený na hodnocení nejrelevantnějších indikátorů

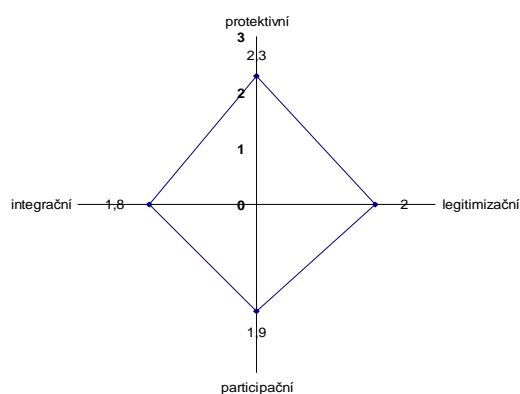
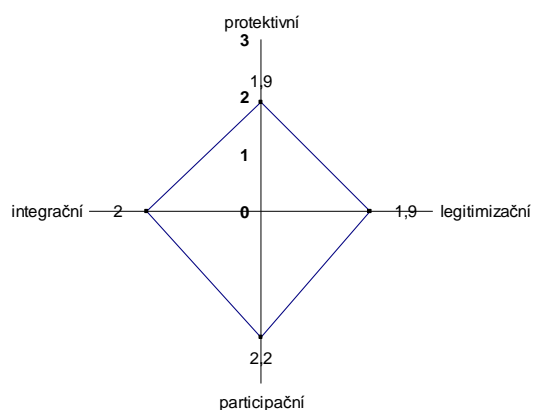

Schéma 3. Diamant založený na hodnocení subdimenzí

Vidíme, že založíme-li přiřazování funkcí jednotlivým datům z empirického výzkumu Vajdové na přísnějších kritériích, tak výsledek není příliš odlišný. Nápadné je snad jen hodnocení protektivní dimenze, které má na novém schématu hodnotu 2,3 oproti původní hodnotě 1,9. Je to způsobeno tím, že Vajdová se v rámci této funkce zaměřila převážně na takové problémy jako politická práva občanů, zda v České republice existuje tzv. vláda zákona, zda existuje svobodná politická soutěž, dále svoboda tisku, občanské svobody obecně, zda mohou organizace svobodně kritizovat vládu a zda jsou organizace občanské společnosti opravdu nezávislé na státu. Vajdová a její tým pak hodnotily tyto indikátory řekněme na základě oficiality. To má za následek, že indikátory jako například (svobodná) politická soutěž a politická práva (např. na participaci) občanů získaly ta nejvyšší ohodnocení, tedy 3 a 2,9. Müller [2002] by však byl při hodnocení těchto indikátorů jistě kritičtější. Nespokojoval by se s tím, že politická soutěž je oficiálně svobodná nebo s tím, že

každý může teoreticky vstoupit do (vyšší a potenciálně i té vysoké) politiky. Na základě četby jeho prací, a také na základě našich konzultací, soudím, že by poukazoval spíše na tendenci k uzavírání politiky nebo na to, že politické špičky v České republice se na vrcholných funkcích drží neskutečně dlouhou dobu¹⁷.

Z generalistického pohledu je tak poměrně optimistický výsledek celého projektu CIVICUS způsoben hlavně tím, že se měření ve velké míře soustředilo na občanskou společnost izolovanou (minimalisticky) od státu. Pokud bychom občanskou společnost (stejně jako generalisté) chápali jako konkurenční pojem pojmu demokracie, chtěli bychom pak mnohem více občanské aktivity na lokální úrovni, nových tváří ve vrcholné politice atp. Můžeme se pak také domnívat, že hodnocení generalistů by právě z tohoto důvodu bylo i celkově přísnější, na rozdíl od hodnocení CIVICUS, které přiřazovalo hodnocení kolem 1,2 pouze v takových případech, kdy subdimenze či indikátor poukazyvaly na něco, co v českém občansko-společenském prostředí téměř úplně chybí. Na druhou stranu je však nezbytné podotknout, že CIVICUS je projekt, který je zde také za účelem mezinárodního srovnání, čehož je samozřejmě tento způsob hodnocení následkem.¹⁸

---

¹⁷ Nebudeme-li přihlížet na nově zvoleného předsedu ODS Petra nečase, tak ODS za bezmála dvacet let své existence vystřídala teprve dva předsedy. Mimo to se v České potažmo Československé republice vystřídali opět pouze dva prezidenti.

¹⁸ Seznam zemí participujících na projektu CIVICUS viz. příloha.

LITERATURA

- Banfield, E. (ed.) (1995). *Občanské ctnosti*. Praha: Victoria Publishing.
- Cohen, J.L. and Arato, A. (1994). *Civil Society and Political Theory*. Massachusetts Institute of Technology.
- Dahrendorf, R. (1991) *Úvahy o revoluci v Evropě*. Praha: Evropské kulturní dědictví.
- Dohnalová, M. (2006). *Sociální ekonomika v evropském kontextu*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o.
- Giddens, A. (2003). *Důsledky modernity*. Praha: SLON.
- Green, A. T. (1997). Občanská společnost, ideje a utváření politiky. *Sociologický časopis* 33 (3), 309-320.
- Hayek, F. A. (1989). *Cesta do otroctví*. Rozmluvy.
- Keller, J. (2001) *Sociologie byrokracie a organizace*. Praha: SLON.
- Müller, K. (2002). *Češi a občanská společnost. Pojem, problémy, východiska*. Praha: Triton.
- Müller, K. (2003). *Koncept občanské společnosti: pokus o komplementární přístup. Tocquevillovské dědictví a giddensovská perspektiva*, *Sociologický časopis* 39 (5), 607-624.
- Popper, K. (1994). *Otevřená společnost a její nepřítelé I., II.* Praha: ISE.
- Sokol, J. (2007). *Malá filosofie člověka*. Praha: Vyšehrad.
- Sokol, J. (2007). *Moc, peníze a právo*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Vajdová, T. (2005). *Česká občanská společnost 2004: po patnácti letech rozvoje*. Brno 2005: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o.
- Taylor, Charles 1994. *Liberální politika a veřejnost*. Pp. 17–53 in Znoj, M. (ed.), *Liberální společnost*. Praha: Filosofia.
- Tocqueville De, A. (1992). *Demokracie v Americe I. /II.* Praha: Lidové noviny.
- Zahradníčková, J. (2004). *Ovlivňování veřejné politiky nestátními neziskovými organizacemi – zapojení NNO do příprav a prosazování zákona o sociálních službách (seminární práce v rámci projektu CSI)*. Praha: Katedra oboru občanský sektor FHS UK.

INTERNET

<http://www.nros.cz/>

<http://www.czso.cz/>

<http://news.bbc.co.uk/>

<http://www.statistics.sk/>

<http://cs.wikipedia.org/>

<http://en.wikipedia.org/>

PŘÍLOHY

Tabulka 5. přehled subdimenzí a k nim přiřazených funkcí

Dimenze	Subdimenze	Funkce
<i>Struktura</i>	Šíře participace	Integrační 1,8
	Hloubka participace	Integrační 1,3
	Různorodost	Integrační 2,3
	Organizovanost	Integrační 1,5
	Vztahy	Integrační 1,7
	Zdroje	Nepřiřaditelné
<i>Prostředí</i>	Politika	Protektivní 2,0
	Práva	Protektivní 2,7
	Ekonomika	Nepřiřaditelné
	Kultura	Integrační 1,5
	Legislativa	Protektivní 2,1
	Stát	Participační 1,8
	Firmy	Nepřiřaditelné
<i>Hodnoty</i>	Demokracie	Protektivní 2,2
	Průhlednost	Protektivní 1,2
	Tolerance	Integrační 2,6
	Nenásilí	Integrační 2,9
	Rovnost mužů a žen	Participační 2,0
	Boj proti chudobě	Integrační 2,4
	Ochrana životního prostředí	Participační 2,8
<i>Vliv</i>	Vliv na veřejnou politiku	Participační 2,1
	Kontrolování státu a firem	Protektivní 1,2
	Reagování	Integrační 1,7
	Empowerment	Integrační 2,0
	Řešení potřeb	Integrační 2,2

Tabulka 6. výsledek hodnocení funkcionálních dimenzí dle Müllera na základě dat z projektu CIVICUS

protektivní	1,9
legitimizační	1,9
participační	2,2
integrační	2

Tabulka 7. hodnocení indikátorů, které jsou ve vztahu k Müllerově modelu nejrelevantnější

indikátor	funkce	hodnocení
nestranné politické aktivity	participační	1,9
politická práva	protektivní	3
politická soutěž	protektivní	2,9
vláda zákona	protektivní	1,8
efektivní stát	legitimizační	2
občanské svobody	protektivní	2,9
svoboda tisku	protektivní	2,9
svoboda organizací kritizovat vládu	protektivní	2,6
autonomie občanské společnosti	protektivní	2,5
dialóg mezi občanskou společností a státem	participační protektivní,	1,8
aktivity občanské společnosti podporující rozvoj demokracie	integrační i participační	1,8
aktivity občanské společnosti na podporu průhlednosti	protektivní	1,2
případová studie sociální práva	participační ¹⁹	2,5
případová studie lidská práva	participační	2,7
studie o vlivu na rozpočet	participační	1
kontrolování státu	protektivní	1,2
lobování za státní poskytování služeb	participační	1,6

Tabulka 8. výsledek hodnocení funkcionálních dimenzí dle Müllera na základě indikátorů, které jsou ve vztahu k Müllerově modelu nejrelevantnější

participační	1,9
protektivní	2,28
legitimizační	2
integrační	1,8

¹⁹ Participační funkci zde, na první pohled možná překvapivě, přiřazujeme proto, že výzkumný tým se zde zaměřoval na to, jak jsou organizace občanské společnosti schopny oblast sociálních práv ovlivnit. Stejně tak je tomu i u následujících dvou indikátorů.

Tabulka 9. seznam zemí participujících v projektu CIVICUS

Anglie	Kostarika
Argentina	Kypr
Arménie	Libanon
Austrálie	Makedonie
Ázerbájdžán	Malawi
Bangladéš	Mauricius
Bolívie	Mexiko
Bosna & Hercegovina	Mongolsko
Bulharsko	Mosambik
Burkina Faso	Nepál
Čína	Německo
Česká republika	Nigérie
Egypt	Palestina
Ekvádor	Polsko
Etiopie	Portoriko
Fidži	Rumunsko
Gambie	Rusko
Ghana	Severní Irsko
Gruzie	Skotsko
Guatemala	Srbsko
Honduras	Sierra Leone
Hong Kong	Slovinsko
Chorvatsko	Taiwan
Indie (Orissa)	Turecko
Indonésie	Uganda
Itálie	Ukrajina
Jamajka	Uruguay
Jižní Karolína (USA)	Uzbekistán
Jižní Korea	Východní Timor
Kolumbie	Wales

[Vajdová 2005:16]